

11e JAARGANG

NUMMER 3

MAART 1975

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

+++++
+ BIJ ELKE BIJZONDERE HANDELING GAAT +
+ HET DENKEN AAN HET DOEN VOORAF. +
+ BIJ HET HANDELEN VAN KLASSEN OF +
+ MASSA'S BLIJKT DE BETEKENIS VAN +
+ HET HANDELEN PAS ACHTERAF. HIER +
+ GAAT DE DAAD VOORAF AAN HET BE- +
+ GRIP. +
+++++

DAAD EN GEDACHTE

Orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

De uitgave zal worden bekostigd uit VRIJWILLIGE bijdragen

Red. en adm.: Corn. Outshoornstraat 1', Amsterdam-W

Postgiro 307695

ENKELE LOSSE BEDENKINGEN

Van één onzer Belgische vrienden, die de laatste tijd vrijwel alle jaargangen van "Daad en Gedachte" heeft door- geworsteld, ontvingen wij een achttal vellen papier vol- getikt met "Bedenkingen, Informatieve- en Praktische Vragen". Wat ons bij het lezen van zijn schrijven in de eerste plaats opviel was, dat al zijn opmerkingen en vra- gen zeer goed gesteld en ter zake zijn. Zijn opmerkingen laten niets aan duidelijkheid te wensen over. Wij menen dan ook, dat het zonder meer wenselijk is zijn schrijven in ons blad te publiceren en van commentaar te voorzien. Gelukkig is onze vriend zo verstandig geweest zijn opmer- kingen in punten op papier te zetten. Dat maakt het ons gemakkelijk het van commentaar te voorzien. Maar het heeft nóg een voordeel: door de lengte van zijn schrijven is het onmogelijk alles in één nummer van ons blad te plaatsen, temeer daar het door ons te leveren commen- taar ook nogal wat ruimte zal vergen. Wij stellen ons daarom voor in opeenvolgende nummers van "Daad en Ge- dachte" steeds een aantal punten - voorzien van commen- taar - te plaatsen. We nemen aan, dat onze Belgische makker daarmee akkoord gaat.

- 0 -

1. arbeideristies

Ik vind het volstrekt normaal dat de groep "Daad en Gedachte", die uit arbeiders bestaat, de meeste aandacht besteedt aan de arbeidersproblema- tiek. Bovendien vermeldt D & G duidelijk dat het "gewijd is aan de problemen van de zelfstandige arbeidersstrijd".

Het komt me evenwel voor, dat jullie de arbeidersstrijd niet alleen zo interessant vinden, maar bovendien deze strijd als de enige beschouwen die de moeite waard loont, de enige die werkelijk telt. De arbeider is de enige die, onbewust, zonder het te willen en alléén (want anderen, zoals intel-

lektuelen, kunnen zijn strijd toch maar in de wielen rijden) het kapitalisme zal omverwerpen.

Daarom heb ik de neiging jullie "arbeideristies" te vinden.

"Maar... het zijn in laatste instantie toch de arbeiders die het kapitalisties systeem zullen omverwerpen", hoor ik jullie al opwerpen.

Zeker, daar ben ik het volledig mee eens. Maar kunnen andere groepen uit de samenleving de autonome arbeidersstrijd niet op één of andere manier, direkt of indirekt, helpen? Door bijvoorbeeld vanuit hun positie een band te leggen met de arbeidersstrijd?

Voor een niet-arbeider zijn jullie geschriften "demoraliserend"! Je blijft achter met het gevoel helemaal niets te kunnen doen:

- je moet niet "naar de arbeiders toe", in een fabriek gaan werken en dergelijke, want ten eerste word je zelf toch nooit volledig "arbeider", en ten tweede moet je de arbeiders vooral niets gaan vertellen, want dat zou hun strijd alleen maar kunnen hinderen;

- in je eigen branche kun je ook al weinig uitrichten, want alleen de arbeiders kunnen en zullen het systeem omverwerpen.

ONS COMMENTAAR

We weten niet of we "arbeideristies" zijn. Als er mee bedoeld wordt, dat wij op het standpunt staan, dat alleen de arbeidersklasse het kapitalistisch systeem zal kunnen omverwerpen, ja, dan zijn wij arbeideristisch.

Waarom het gaat is de vraag: hoe zie je de strijd tegen het kapitalisme? Als een belangenstrijd of als een ideologische strijd? Welnu, de historie heeft ons geleerd, dat de strijd tussen de verschillende klassen altijd een belangenstrijd is, welke uiterlijke verschijningsvormen die strijd ook aanneemt en welke gedachten de strijdenden ook over die strijd hebben. Toen de predikant Thomas Münzer in 1525 te Mühlhausen de ontevreden boeren en mijnwerkers om zich heen verzamelde en daarmee ten strijde trok, toen meende hij dat hij bezig was het koninkrijk Gods op aarde te stichten. In werkelijkheid was het echter een sociale strijd van de boeren en mijnwerkers tegen de adel en de geestelijkheid. De opstandige boeren en mijnwerkers wilden een verbetering van hun ellendig levenslot.

Hetzelfde gold voor de strijd van de bourgeoisie. Niet uit ideologische overwegingen bond zij de strijd aan tegen het feodale systeem. Integendeel: handel en nijverheid, reeds opgekomen onder het feodalisme, moesten zich bevrijden van de knellende banden van het feodale systeem, wilden zij zich kunnen ontplooien. De strijd van de bourgeoisie was duidelijk een **b e - l a n g e n s t r i j d**. De leuze "vrijheid, gelijkheid en broederschap" was dan ook niets anders dan een ideologische frase ter rechtvaardiging van haar strijd. Wat de bourgeoisie onder vrijheid verstond was de vrijheid tot ongelimiteerde uitbuiting; haar gelijkheid was slechts de juridische gelijkheid en zeker niet de economische; de broederschap was slechts de vlag, die de lading moest dekken, want in een maatschappij van uitbuiters en uitgebuiten kan van broederschap natuurlijk geen sprake zijn.

Nu kon de bourgeoisie in haar strijd tegen het feodalisme beschikken over zekere hulptroepen. In de eerste plaats het proletariaat. Immers, ook voor de arbeiders betekende de komst van het kapitalisme een vooruitgang. Daarnaast kon de bourgeoisie ook rekenen op de steun van bepaalde adellijke figuren, namelijk van die adellijken, die reeds financiële bindingen hadden met handel en nijverheid en die er dus alleen maar belang bij konden hebben, dat de belemmeringen voor het opkomende kapitalisme verdwenen, wat alleen

mogelijk was bij een verandering van het maatschappelijk systeem.

Op welke hulptroepen echter kunnen de arbeiders rekenen? Op geen enkele. De strijd tussen de bourgeoisie en de arbeiders, dus tussen de kopers en de verkopers van arbeidskracht is een sociaal-economische strijd. Een strijd die zich voltrekt in en om het productieapparaat en nergens anders om. Hoe en waarmee zouden andere groepen in de samenleving (welke?) de arbeiders in hun strijd kunnen helpen? Zouden de studenten met hun strijd op de universiteiten de arbeiders kunnen helpen? We zijn er van overtuigd, dat die studenten hun strijd met de beste bedoelingen voeren. Maar voor goede bedoelingen koop je zo weinig. Strijd voor democratisering van het onderwijs, strijd tegen onderwijs, dat afgestemd is op de behoeften van het bedrijfsleven mag zeer nobel zijn, maar het heeft niets te maken met de strijd van de arbeiders. Het is niet zo, dat er kapitalisme is omdat er kapitalistisch onderwijs is, nee, omgekeerd: omdat er kapitalisme is is er onderwijs, dat in de behoefte van het kapitalisme voorziet.

Het is mogelijk, dat onze geschriften "demoraliserend" zijn voor niet-arbeiders, die iets willen doen. Dat is dan jammer voor die niet-arbeiders, maar zegt niets in het nadeel van onze opvattingen. Overigens geloven wij, dat die niet-arbeiders niet zozeer "gedemoraliseerd" worden door onze geschriften, doch veel meer door het - volgens hen - onjuiste optreden van de arbeiders. Iedereen, die de arbeiders "wil helpen", iets voor de arbeiders "wil doen" wordt ter zijner tijd gedesillusioneerd, teleurgesteld. Want hoezeer hij zich ook inspant om de arbeiders duidelijk te maken wat ze moeten doen en laten, hoezeer hij zich ook inspant om de arbeiders "de weg te wijzen", telkens weer zal hij ervaren, dat de arbeiders niet naar hem luisteren, dat ze hun eigen weg gaan en totaal geen belangstelling hebben voor al zijn "goede adviezen". Natuurlijk zal zo'n niet-arbeider nimmer de teleurstellingen die hij te verwerken krijgt aan zichzelf wijten. Neen, het zijn dan de arbeiders die het hebben gedaan. De arbeiders zijn dan "de vijanden van zichzelf", ze zijn "verburgerlijkt" en zo al meer. Of zoals de anarchist Rudolf de Jong het op een congres over het anarchisme te Groningen eind maart 1967 zei: "Voorts heeft het proletariaat gefaald; het heeft niet gereageerd zoals de anarchistische en anarcho-syndicalistische theoretici verwacht hadden." Wij dachten, dat de "theoretici" van het anarcho-syndicalisme hadden gefaald en niet de arbeiders. Wanneer wij Jan zien als een eerlijk en rechtschapen mens, en later blijkt dat Jan een bedrieger is, dan heeft Jan niet gefaald, maar dan hebben wij gefaald in onze beoordeling. Dan was onze theorie niet gebaseerd op de werkelijkheid. Maar goed, daarover komen we later nog te spreken.

Nu hebben wij natuurlijk nooit beweerd, dat je niet naar de arbeiders toe moet gaan, dat je niet in een fabriek moet gaan werken, omdat je toch nooit "volledig" arbeider wordt. Iemand uit bourgeois- of intellectuele kringen, die uit zijn milieu stapt, in een fabriek gaat werken en daar blijft werken, zal op den duur natuurlijk volledig arbeider worden. Hij leeft dan onder dezelfde omstandigheden en verhoudingen als de arbeiders, is dan een met hen en een van hen. Wij hebben alleen gezegd, dat het geen enkele zin heeft om voor een maand of een jaar in een fabriek te gaan werken en er dan weer uit te stappen. Ook na een maand of een jaar werken in een fabriek denk je en voel je niet als een arbeider. Het enige wat je leert zijn de verhoudingen waaronder arbeiders werken. Doch je denkt en voelt niet als een arbeider alleen al omdat in je achterhoofd toch steeds het bewustzijn aanwezig is, dat je na een bepaalde tijd de hel van de lopende band weer gaat

verlaten. Voor de arbeiders ligt dat volkomen anders. Die weten, dat ze hun hele leven aan die lopende band gebonden zijn; dat er voor hen geen uitwijkmogelijkheden zijn. Een bourgeois of een intellectueel kan in een fabriek gaan werken. Een arbeider moet in een fabriek zijn leven slijten. Daar ligt een wereld van verschil tussen.

Overigens, om op de eerste zin van het schrijven van onze vriend nog even in te gaan: "Daad en Gedachte" is geen groep die uit arbeiders bestaat. In onze groep zitten arbeiders en niet-arbeiders. Niet het arbeider-zijn hebben zij gemeen. Wat zij gemeen hebben zijn hun opvattingen over de arbeidersstrijd.

Wij weten, dat we hiermede niet alles gezegd hebben wat over dit punt van onze Belgische vriend te zeggen zou zijn. Wij moeten ons echter enigszins beperken. Hij zal daar zeker begrip voor hebben.

2. Marx theoreticus?

"Marx", zo lees ik in "Daad en Gedachte" van mei 1971 (blz. 11), "is een theoreticus, die bepaalde verschijnselen, zoals de Commune, afleidt uit de maatschappelijke ontwikkeling." Ergens anders beweren jullie, dat Marx de wereld helemaal niet wou veranderen. Men zou dat uit de stellingen over Feuerbach duidelijk kunnen afleiden. En dat, ofschoon juist de elfde stelling luidt: "De filosofen hebben de wereld slechts geïnterpreteerd; het komt er op aan haar te veranderen"! Dat verwijt zou overigens heel goed op jullie kunnen slaan: jullie interpreteren maar, trachten uit het bijzondere het algemene af te leiden, maar doen niets om de wereld te veranderen! Het spreekt vanzelf, dat ik hiermee niet wil zeggen dat ik jullie werk geringschat; het gaat alleen om de konsekventies van bepaalde van jullie uitspraken. Als Marx alleen maar een theoreticus was, wat had hij dan in de Eerste Internationale te zitten? Waarom besluit hij dan het Kommunistisch Manifest met de oproep "Proletariërs aller landen verenigt U!"?

ONS COMMENTAAR

Onze Belgische vriend zou groot gelijk hebben.... indien de elfde stelling van Marx over Feuerbach net precies een tikkeltje anders zou luiden dan zij werkelijk luidt. Er staat inderdaad: "De filosofen hebben de wereld slechts verschillend geïnterpreteerd; het komt er op aan haar te veranderen." Er staat niet: ".... het komt er op aan dat de filosofen haar veranderen." Heel veel mensen echter vatten die elfde stelling over Feuerbach zó op, alsof dat laatste er nu juist wél gestaan had. De sociaaldemokratie in haar beginjaren (toen zij nog wel in bepaalde geschriften van Marx wilde snuffelen), de bolsjewieken, groepen als de R.A.L. of AMADA, zij allemaal slaan de stellingen over Feuerbach dicht, met het vaste voornemen nu eens met "het veranderen van de wereld" te beginnen. Die reactie vinden wij wél begrijpelijk en zeker, wanneer wij op het wezenlijke karakter van de genoemde bewegingen en groepen letten. Het is naar onze mening echter geenszins de konsekventie of de essentie van wat Marx heeft geschreven. Is juist hij het niet geweest, die aantoonde, dat alle veranderingen in de wereld voortspuiten en voortspruiten uit een - als gevolg van in het productieproces ontstane tegenstellingen - gevoerde klassenstrijd?

Toen Marx zich met Feuerbach bezig hield (in de dagen dat de filosofie van Feuerbach zekere actuele betekenis had) toen keerde hij zich, niet enkel in de Stellingen, maar ook in een aan Feuerbach gewijd geschrift, met nadruk tegen de opvatting, dat de menselijke verhoudingen het produkt van

het menselijk denken zouden zijn, inplaats van omgekeerd. En tegen degenen, die eventueel meenden, dat het "hun" speciale taak zou zijn de wereld te "veranderen" schreef hij in zijn vierde stelling over Feuerbach, dat "het veranderen van de omstandigheden samenvalt met de menselijke werkzaamheid oftewel de zelf-verandering en derhalve slechts als revolutionaire praktijk kan worden opgevat en begrepen". Een dergelijke uitspraak mag toch zeker niet losgezien worden van een andere van Marx, uit dezelfde tijd, waarin gezegd wordt, dat hij met de menselijke werkzaamheid, de werkzaamheid in het produktieproces bedoelt en dat juist de dagelijkse bezigheden van de arbeiders in dat productieproces hen in een positie plaatsen, die meebrengt, dat zij in tegenstelling tot de heersende produktieverhoudingen komen te staan. Niet voor niets noemt hij, op weer een andere plaats, maar in directe samenhang hiermee, de arbeiders de enige revolutionaire klasse, omdat zij de enige klasse met revolutionaire ketenen zijn.

In de genoemde groepen heeft men dat alles ook wel gelezen. Maar de positie van deze groepen brengt mee, dat ze dit allemaal zó opvatten, dat zij nu tegen de arbeiders moeten zeggen, dat de arbeiders de wereld moeten veranderen. Zij, die groepen, zouden de arbeiders op hun "revolutionaire taak" hebben te wijzen, hen hebben "op te voeden". Maar dat heeft Marx persé niet bedoeld en hij waarschuwt - in dezelfde vierde stelling over Feuerbach - met nadruk tegen een dergelijke misvatting. De idee van een "opvoeding" (van de arbeiders), zo zegt hij daar, gaat er aan voorbij, dat de (zogenaamde) opvoeder zélf moet worden opgevoed (door de praktijk van het productieproces) en een dergelijk idee leidt er toe, dat men de maatschappij in twee delen gaat splitsen - de opvoeders en zij die opgevoed moeten worden - waarbij dan het eerste deel zich boven het tweede "verheven" voelt. Met die profetische woorden heeft Marx inderdaad nauwkeurig het optreden van voorhoeden en dat soort groepen omschreven. Het zal nu, hopen wij, duidelijk zijn, dat zij zich niet op Marx kunnen beroepen. Wij hopen ook duidelijk te hebben gemaakt, dat Marx de bezigheid, die daaruit bestaat dat men "de arbeiders opvoedt" niet als revolutionaire praktijk heeft opgevat en haar derhalve niet heeft beschouwd als een " bezig zijn met het veranderen van de wereld". Wat hij als zodanig heeft gezien is: het zélf handelen van de arbeiders vanuit hun klassepositie. Vandaar dan ook, dat hij het Kommunistisch Manifest niet eindigt met de woorden: "Filosofen aller landen verenigt u nu eens om eindelijk de wereld eens te gaan veranderen", of kortweg: "Filosofen aller landen verenigt u!", nee, hij zegt: "Arbeiders aller landen verenigt u!". Hij zegt niet: "Verenigt u achter mij!" Dat bleef aan de groepen en partijen voorbehouden. Marx daarentegen meende, dat de arbeiders zich verenigen moesten voor zelfwerkzaamheid. Hij verklaarde met nadruk, dat "de bevrijding der arbeidersklasse, slechts het werk der arbeiders zélf kan zijn."

Natuurlijk steekt in zo'n oproep tot zelfwerkzaamheid en tot aaneensluiting in alle landen, nog een goed stuk idealisme, waarvan ook Marx - en zeker in zijn jonge jaren toen hij het Manifest schreef - nog niet helemaal vrij was. Dat moet men ook bedenken, wanneer men zijn werkzaamheid in de Eerste Internationale in het geding brengt. Ook Marx was een kind van zijn tijd. Maar er moet daarbij ook niet vergeten worden - en dat is met de stukken te bewijzen - dat de Eerste Internationale een héél ander karakter had dan latere Internationalen die, gelijk vooral de bolsjewistische, een soort van "generale staf" van de internationale arbeidersklasse wilden wezen. De Eerste Internationale zou men veeleer met een soort van correspondentie-vereniging kunnen vergelijken. En zelfs als men dat laatste toch niet helemaal

zou willen aanvaarden en op de idealistische trekken zou willen wijzen, die ook die Internationale zeker had, dan nog blijft het een feit, dat Marx van mening was, dat "de werkzaamheid der arbeidersklasse in geen enkel opzicht afhankelijk was van het bestaan der Internationale" ("Kanttekeningen bij het program van Gotha"). Dat moet men in herinnering houden bij het beoordelen van onze zienswijze.

3. vakbeweging "onontbeerlijk"?

Alhoewel ik het volledig eens kan zijn met jullie analyse van de vakbeweging, vraag ik me toch af of je nu zo ver moet gaan om de vakbeweging tot "een voor het funktioneren der kapitalistische produktiewijze onontbeerlijk instrument" te verheffen.

Wil je me dan eens uitleggen, waarom fascistiese regimes (en we zijn het er toch over eens dat fascisme een bepaalde beleidsvorm van het kapitalisme is) dan steeds de vakbonden aanvallen en vernietigen?

ONS COMMENTAAR

Over het wezen van de vakbeweging is door ons meermalen geschreven. Ook onze Belgische makker weet dat en zegt het eens te zijn met onze analyse van de vakbeweging. Is dat echter werkelijk zo? Immers juist in onze analyse komen wij tot de conclusie, dat de vakbeweging voor de kapitalistische produktiewijze een "onontbeerlijk instrument" is.

Overigens moeten wij bestrijden, dat fascistische regimes de vakbonden aanvallen en vernietigen. Natuurlijk is het fascisme een bepaalde beleidsvorm van het kapitalisme. Daarom ook zijn er in totalitaire landen (onze vriend mag ze ook fascistisch noemen) evengoed vakbonden. Het is alleen zo, dat in totalitaire landen veel duidelijker naar voren komt, dat de vakbeweging deel uitmaakt van de bestaande maatschappelijke structuur. Maar zonder vakbonden? Nee, dat zijn de fascistische staten evenmin als de burgerlijk-democratische staten. Toen de legers van Hitler de West-Europese landen overweldigden, toen werden de vakbonden niet vernietigd. Integendeel, ze werden ondergebracht in één organisatie. In Nederland heette dat het Nederlands Arbeids Front (N.A.F.). Ook het fascistisch regime van Franco-Spanje heeft wel degelijk zijn vakbeweging om maar niet te spreken van alle Oost-Europese bolsjewistische staten. In alle totalitaire staten is de vakbeweging een onontbeerlijk instrument van de heersende produktiewijze. In de burgerlijk-democratische staten is ze dat evenzeer.

Wie op het standpunt staat dat "de bevrijding der arbeiders slechts het werk van de arbeiders zélf kan zijn", die zal moeten erkennen, dat de vakbeweging een aan de arbeidersstrijd vijandig instrument is. Juist de vakbeweging ontkent ten stelligste, dat de arbeiders zich zelfstandig kunnen verzetten tegen het kapitalisme. Dat kan ook niet anders, omdat de vakbeweging deel uitmaakt van de burgerlijke maatschappij en dezelfde structuur heeft. Ook in de vakbeweging heb je leden en leiders, net als in de hele burgerlijke maatschappij. Het zijn niet de arbeiders die beslissen, het zijn de leiders. En wie meent, dat de vakbeweging moet worden veranderd, dat er "goede" leiders zouden moeten komen, die moet zich eens afvragen hoe het komt, dat alle pogingen in die richting steeds weer zijn mislukt. En een ieder weet, dat er heel wat pogingen in die richting zijn gedaan. De vakbeweging te veranderen door "goede leiders" te kiezen is even illusionair als te menen, dat je de maatschappij kan veranderen door "goede" regeringsleiders te kiezen.

4. theorie/praktijk

- vergelijk D & G, jaargang 6, Nummer 10 (november 1970) blz. 10.

O.k. dat er zonder revolutionaire praktijk geen sprake is van revolutionaire theorie. Maar is er geen wisselwerking tussen beide? Indien niet, zou de theorie toch geen functie hebben!

Zijn jullie het met Pannekoek eens wanneer hij schrijft (De arbeidersrade, blz. 22): "Het kapitalisme met al zijn overgeleverde denkbeelden en overtuigingen moet theoreties overwonnen worden vóór het prakties kan ten onder gaan"?

ONS COMMENTAAR

Elke theorie is slechts van betekenis wanneer zij een abstractie van de werkelijkheid is. In Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse Taal lezen we als verklaring achter het woord theorie: "Systeem van denkbeelden of hypothesen ter verklaring van waargenomen feiten of verschijnselen." Een verklaring die juist en duidelijk is. Een wisselwerking tussen theorie en praktijk is er dus niet. Wel kan de praktijk, liever gezegd: zal de praktijk steeds weer invloed uitoefenen op de theorie. Immers, naarmate men meer verschijnselen en/of feiten waarneemt, zal men de theorie moeten aanpassen of veranderen. Hoe zou men echter kunnen verwachten, dat een verklaring van feiten en verschijnselen invloed zou kunnen uitoefenen op die verschijnselen. In die zin heeft de theorie dan ook geen functie. Zij heeft alleen de functie om waargenomen feiten en verschijnselen te verklaren en te begrijpen.

Uit het voorgaande zal het duidelijk zijn, dat wij het niet met Pannekoek eens zijn, dat het kapitalisme eerst theoretisch overwonnen moet worden, vóór het praktisch ten onder kan gaan. Hier is niet de wetenschappelijke socialist Pannekoek aan het woord, maar de idealist Pannekoek. Wat hier wordt beweerd is in strijd met de werkelijkheid, is in strijd met wat de historie ons heeft laten zien. Pannekoek meende (ook in punt 8 komt dat nog aan de orde), dat het kapitalisme pas vernietigd kan worden, wanneer de arbeiders een klaar en duidelijk beeld hebben, niet alleen van het kapitalistisch systeem, maar ook van een socialistische samenleving die verwezenlijkt zou moeten worden. Wij zeggen niet voor niets "zou moeten worden", want volgens de woorden van Pannekoek is de komst van een socialistische samenleving afhankelijk van het willen. De arbeiders moeten het socialisme willen veroveren. Volgens ons is de komst van het socialisme niet afhankelijk van het willen der massa's, maar zal een socialistische samenleving voortspruiten uit het ontwikkelingsproces van de belangenstrijd der arbeiders. De werkelijkheid heeft ons toch laten zien, dat massa's nooit handelen uit idealistische of ideologische overwegingen. Het waren ook geen idealistische overwegingen die het burgerdom de strijd tegen het feodalisme deden aanbinden. Wie zou durven beweren, dat het feodalisme toen theoretisch overwonnen was? Dat de grote massa van bourgeois (en arbeiders) bewust streefden naar de vernietiging van het feodalisme en naar de verwezenlijking van een kapitalistische maatschappijvorm?

Toen in juni 1953 de Oost-Duitse opstand uitbrak, werd het sein als het ware gegeven door de metselaars van de Stalin-allee. Zij klonnen de steigers af, niet met de bedoeling om de bolsjewistische staat omver te werpen, maar om te protesteren tegen de voortdurende verhoging der normen. De metselaars bleven niet alleen staan in hun protest. Vrijwel de gehele arbeidersklasse van Oost-Duitsland kwam in verzet. En wat begonnen was als

een eenvoudige demonstratie, eindigde als een regelrechte revolutionaire bedreiging van de regering-Ulbricht, die zou zijn weggevaagd als niet de Russische tanks te hulp waren gesnel. Denkt men nu werkelijk, dat die arbeidersmassa's, die voor de regeringsgebouwen in Oost-Berlijn schreeuwden: "Weg met de regering-Ulbricht! Weg met de siberische geitesik!" het bolsjewisme theoretisch hadden overwonnen? In geen dele! Wij geloven veel eerder, dat zij ideologisch in het bolsjewistische kamp thuis hoorden. Maar sterker dan alle ideologieën waren de levensomstandigheden en arbeidsverhoudingen, die hen tot de strijd dreven. Het zijn niet de ideologieën, niet idealistische overwegingen, die het kapitalistisch systeem bedreigen. Het kapitalisme zal alleen ten onder gaan aan de belangenstrijd.

- o -

In het volgende nummer zullen we weer een aantal punten van onze Belgische vriend publiceren en van commentaar voorzien.

=====

" L E V E D E O N D E R N E M I N G S R A D E N "

"Leve de ondernemingsraden" heeft de heer Nijpels, de voorzitter van de liberale jongerenorganisatie zaterdag 22 februari uitgeroepen, toen hij zich in Leiden op het wintercongres van deze politieke club tot de aanwezige leden richtte. "Als liberalen", aldus de heer Nijpels, "dienen wij ervan overtuigd te zijn, dat de ondernemingsraden verder moeten worden uitgebouwd. De VVD mag zich op dit punt niet passief opstellen, maar zal een actieve rol moeten spelen. De ervaring leert immers, dat de meeste ondernemingsraden uitstekend functioneren.

Wat de heer Nijpels zei, was een oude en lang bekende waarheid. Zij kan in wat andere bewoordingen aldus worden weergegeven, dat de ondernemingsraden van onschatbare betekenis zijn, niet voor de arbeiders, maar voor het ondernemersdom. De heer Nijpels was bepaald niet de eerste die iets dergelijks verkondigde. Wat hij als liberaal politicus uit naam van de ondernemers uitsprak, is eerder al eens verkondigd door sommige ondernemers zélf zoals bijvoorbeeld de heer Hoegen Dijkhof uit Doetinchem en wij hebben destijds niet verzuimd er aandacht aan te schenken.

Anders dan Hoegen Dijkhof - man van de praktijk - voegde de heer Nijpels - man van de liberale theorie - er nog iets aan toe. De aanleiding tot zijn ontboezeming immers was de groeiende belangstelling van de vakbeweging voor het zogenaamde "bedrijvenwerk". En van dat bedrijvenwerk van de vakbonden moet de heer Nijpels in het geheel niets hebben. Als voorzitter van een politiek-liberale organisatie blijkt hij toch minder dicht bij de werkelijkheid van de ondernemingen te staan, dan men op grond van zijn lof voor de ondernemingsraden - door nóg wereldvreemder lieden onder zijn geestverwanten nog steeds als een soort van revolutionair duivelsgebroed beschouwd - wel zou menen te kunnen afleiden.

Voor zover de heer Nijpels, die uit een oud liberaal geslacht stamt, zijn diepste gedachten aan de openbaarheid prijs geeft, vertonen deze meer overeenkomst met die van een Don Quichotte als de voormalige Britse pre-

mier Ted Heath dan bijvoorbeeld met de veel nuchterder opvattingen van het Britse ondernemersverbond. Heath vocht, zolang hij zich aan het hoofd van de regering bevond, tegen wat hij als "de dreigende invloed van de vakbeweging" beschouwde. Dat die invloed, verre van dreigend te wezen, taande omdat de vakbond zich aan één stuk door beschermend voor het kapitaal en de orde plaatste, daarvan zag de heer Heath niks en daarvan schijnt ook de heer Nijpels niets te kunnen waarnemen. Uitspraken van vooraanstaande vakbondsleiders, die dat bevestigden, schenen bij de heer Heath aan dovemansoren te zijn gesproken, zo goed bijvoorbeeld als ook de heer Nijpels doof geweest schijnt toen een vakbondsman als Stan Poppe jr., een der initiatiefnemers van het bedrijvenwerk notabene, dat bedrijvenwerk ronduit "een grote flop" noemde, een flop voor de arbeiders, wel te verstaan.

"Het is", heeft de heer Nijpels gezegd, "niet voor niets, dat de vakbonden terugkomen van het instituut van de ondernemingsraad en naar het bedrijvenwerk toe willen." Nee, natuurlijk is dat niet voor niets. Maar wat daarachter steekt is wel héél iets anders dan de heer Nijpels veronderstelt. De vakbonden komen terug van een instelling als de ondernemingsraad, omdat de ondernemingsraad als doekje voor het bloeden niet meer functioneert.

Toen het hele instituut nog van de grond moest komen, was er natuurlijk een mogelijkheid de arbeiders ermee te bedotten. Hoe noemde de inmiddels overleden professor Kleerekoper dat ook weer? O ja: "een fopspeen". Destijds, toen deze hoogleraar die definitie gaf, was de vakbeweging nog integraal bezig om het instituut van de ondernemingsraden als een soort van medezeggenschap voor te stellen. Al spoedig bleek vervolgens, dat medezeggenschap wel iets anders is dan zeggenschap en zelfs geen stap op de weg daarheen. Niet lang duurde het eer iedereen beseftte, dat zélf s de zogenaamde "medezeggenschap" niet meer was dan een wassen neus. Op dat moment natuurlijk hadden de ondernemingsraden als lokvogeltje geen enkele betekenis meer. Wie, in het belang der bestaande orde en voor het zonder wrijving doen functioneren der bestaande produktiewijze, een val voor de arbeiders wilde opstellen moest wel naar iets anders omzien.

Maar de heer Nijpels ontbreekt het ten enenmale aan een dergelijk besef, althans hij doet alsof het hem aan een dergelijk besef ontbreekt. Is hij werkelijk een jager, die met geladen geweer naast de houten eend blijft zitten, waarvan de stromende wateren der maatschappelijke ontwikkeling al alle fraaie kleuren hebben afgewist? Of is hem wel degelijk bekend, dat ook in het ondernemerskamp de ondernemingsraden al lang niet meer met geestdrift worden bekeken, omdat ze als balonnetje al lang zijn doorgeprikt?

Wie de heer Nijpels als een intelligent man wenst te beschouwen kan bepaald moeilijk aannemen, dat hij niet beter weet dan hij doet voorkomen. En als de heer Nijpels dan óók nog komt verklaren, dat "de liberalen het bedrijvenwerk fel moeten bestrijden omdat het een weinig democratische vorm van werknemers-participatie is", dan heeft men bij het vernemen van die woorden toch werkelijk de grootste moeite om niet in lachen uit te barsten.

Werknemers-participatie, dat wil zeggen deelneming van de werknemers aan de gang van zaken in het bedrijf, dat zijn de ondernemingsraden niet en dat is het bedrijvenwerk niet. En democratisch is een begrip dat, zomen het ernstig op wil vatten, al evenmin van toepassing is, noch op het een noch op het ander.

Dat ondernemingsraden noch democratisch zijn, noch iets met deelneming van de arbeiders aan de gang van zaken in de onderneming te maken hebben, is iets wat de heer Nijpels natuurlijk verdomd goed weet. Een ondernemings-

raad is een instelling, die schijnbaar democratisch is en die de arbeiders de schijn geeft dat ze kunnen meepraten. Juist aan die s c h i j n hebben de ondernemingsraden het te danken, dat een liberaal als de heer Nijpels ze zo hemelhoog prijst. Maar omdat, zoals het spreekwoord al zegt, schijn nu eenmaal verbleekt, kan het zijn nut hebben op een gegeven ogenblik met een nieuwe s c h i j n te komen. Dat hebben de vakbonden begrepen, toen ze het bedrijvenwerk lanceerden. Tegenover een middel, waarvan de arbeiders langzaam dóór kregen, dat het niets met democratie en niets met "participatie" heeft te maken, plaatsten de vakbonden iets, dat nog wel in staat was om enige tijd de schijn van democratie en medezeggenschap te bewaren. En uitgerekend daartegen trekt de heer Nijpels van leer.

Zijn, zo vraagt men zich onwillekeurig af, de liberalen dan niet meer het "denkende deel der natie", gelijk ze in Thorbecke's tijd genoemd plachten te worden? Nee, dat zijn ze inderdaad al lang niet meer. Dat betekent natuurlijk niet, dat ze werkelijk zo dom zijn als ze zich plegen voor te doen. Als de heer Nijpels hemelhoog de ondernemingsraden prijst, dan wéét hij natuurlijk waarom hij dat doet. Hij weet tevens, dat hij dat ongestraft kan doen. Er is geen arbeider meer die er van op zal kijken, er is geen arbeider meer die nu plotseling zijn naïef vertrouwen in de ondernemingsraden kwijt raakt. Dat vertrouwen heeft de arbeider al lang niet meer en wat hij niet meer heeft, dat kan hij niet nog eens kwijt raken. Maar wanneer een liberaal als de heer Nijpels zijn gal spuugt over het bedrijvenwerk, dan is er natuurlijk wel een kansje, dat de arbeider redeneert: "Wat de liberalen féel willen bestrijden, dat is goed voor ons". Wij zouden niet verbaasd zijn, indien dát het was, wat er allemaal door het hoofd van de heer Nijpels heeft gespeeld. Maar of met deze truc het masker van het bedrijvenwerk kan worden gered, nadat Poppe al door de kieren daarin gekeken heeft en vertel heeft wat of er achter zit, dat is natuurlijk zéér de vraag.

=====

E E N V O E T B A L M A T C H I N M A D R I D

Als gold het een voetbalwedstrijd, zo schreef een Madrileense krant, medio februari j.l., dat "het duidelijk was, dat Manuel Fraga Iribarne een onstilbare honger naar de bal heeft." Met die opmerking reageerde het blad op een uitspraak van Fraga Iribarne zélf, die voor een niet onopgemerkt gebleven zich afzijdig houden, een simpele verklaring had. "De bal", zo zei hij, "bevindt zich niet op mijn speelhelmt." De wedstrijd waarop gedoeld werd, en die werd aangeduid als de "associatiewedstrijd" speelde zich niet op de grasmatten. Wat men zich bij het woord "associatie" voor moest stellen was de - overigens nog niet bestaande - "Associatie van het Centrum", een politiek lichaam, dat nog ongebooren is, al zou men dat niet zo dadelijk zeggen bij het aanschouwen van de strijd om het leiderschap, die bij voorbaat al in alle hevigheid ontbrandde.

Manuel Fraga Iribarne, 52 jaar oud en derhalve nog niet tot de jaren des onderscheids gekomen toen in 1936 de burgeroorlog in alle hevigheid in Spanje losbarstte, is de Spaanse ambassadeur in Londen. Daarvoor was hij minister van voorlichting in één der kabinetten van het Franco-bewind. Hij be-

hoort tot de allerbekendste politici van Franco-Spanje. Wat hem als politiek doel voor ogen staat, is de vorming - binnen dat bewind - van een "loyale oppositie" naar Brits model. Onlangs heeft hij een politiek bezoek gebracht aan de Spaanse hoofdstad om de kansen daarvoor af te tasten. Onverrichter zake is hij weer naar zijn post in Londen teruggekeerd.

In januari leken de kansen gunstiger. De huidige Spaanse regering van minister-president Arias Navarro maakte bekend, dat zij bereid was via "politieke associaties" een beperkte deelneming in de politiek toe te staan. Fraga, die naar zo'n associatie voor het "centrum" streefde, kreeg er ook steun voor van diverse kanten. Luttele weken later bleek de bereidheid van de staatspartij om ook maar voor de schijn van een oppositie plaats in te ruimen, geringer dan het zich een ogenblik had laten aanzien. Wat de toegezegde steun betreft: Fraga kwam tot de ontdekking dat weliswaar de idee van de Centrum-associatie voor zijn sympathisanten aantrekkelijk was, maar slechts in zoverre niet hij, maar zij zelf zich aan het hoofd daarvan zouden bevinden. Met andere woorden: er was nog geen enkele scoringskans, maar de buitenspelval was al voor hem opgezet.

In "De Volkskrant" van zaterdag 22 februari heeft de correspondent van dat blad in Barcelona aan deze ontwikkelingen aandacht besteed en daarbij opgemerkt, dat de Franco-regering kennelijk toch niet van zins is om een plaats in te ruimen voor een "echte" oppositie. Die kwalificatie nu lijkt ons voor datgene wat Fraga Iribarne nastreeft te veel eer. Het spreekt van zelf dat iedere "loyale oppositie" - het woord zegt het reeds - op dezelfde sociale bodem rust als de regeringspartij, die zij politiek bestrijdt. De Labourpartij in Engeland en haar Conservatieve concurrent stoelen beide stevig op de kapitalistische produktiewijze en verschillen niet daarin van elkaar, dat bijvoorbeeld de een het kapitalisme zou willen afschaffen. Welke van beide partijen zich op een gegeven moment ook in de oppositie moge bevinden, het gaat daarbij altijd om een oppositie binnen het kader van de burgerlijke democratie. Dat vooropgesteld echter, kan men zo'n oppositie inderdaad "echt" noemen, in deze zin, dat binnen de grenzen der burgerlijke democratie en op dezelfde maatschappelijke basis, tussen regering en oppositie herkenbare verschillen bestaan. De Britse Conservatieven bijvoorbeeld verdedigen de traditionele vormen der kapitalistische produktie, de aanhangers van Labour staan een vernieuwing daarvan voor. "Echt" is de oppositie in zoverre, dat zij bestaat als wezenlijk onderdeel van het systeem.

Een dergelijke "loyale en échte oppositie" is de door Fraga begeerde "Associatie van het Centrum" niet. Zij zou dat zijn, indien zij bijvoorbeeld was samengesteld uit Spaanse liberalen en burgerlijke democraten. In dat geval zou er enige aanleiding zijn om te beweren, dat aan de aanhangers van een dergelijke politieke groepering een burgerlijk democratisch Spanje voor de geest staat, als de politieke staatsvorm, die het beste is aangepast bij de kapitalistische ontwikkelingen, die zich inmiddels in het land hebben voltrokken. De groepen echter, die zich in Spanje hals over kop in de "associatiewedstrijd" hebben gestort, lijken echter in niets op het soort burgerlijke democraten, dat men bijvoorbeeld in Groot-Brittannië zowel in de Conservatieve Partij als bij Labour aantreft. Tot de aanhangers van Fraga behoren mannen, waarvan hij zélf gezegd heeft, dat "zij zich niet schamen voor jarenlange diensten aan Franco"; de groepen waarmee hij wil samenwerken zijn de monarchisten en de behoudende christen-democraten. Wat dat laatste zeggen wil wordt duidelijk wanneer men bedenkt, dat in Spanje zelfs de niet-behoudende christen-democraten nog minder "democratisch" zijn dan de christen-

democraten hier. Met andere woorden: Fraga zoekt het in die kringen, die in de jaren die volgden op de val van de Spaanse monarchie in 1931 hetzij tegen de jonge burgerlijke republiek hebben samengezworen, hetzij vanwege hun verbondenheid met het oude regiem te zwak waren om ook maar iets van die republiek te maken, hetzij haar met de wapenen ten val gebracht hebben. Wat dit soort politieke kinderen najaagt is een hersenschim, die een kleine halve eeuw geleden al een hersenschim gebleken is. De jaren '30 hebben geleerd, dat een zogenaamd burgerlijke, democratische republiek, die niet echt burgerlijk is - dat wil zeggen niet op een soliede kapitalistische basis rust - ten dode is opgeschreven.

Er is in het betoog van de Volkskrant-correspondent een onduidelijkheid. Hij schrijft, dat het plan van Fraga voorlopig niet te verwezenlijken is, doordat het Franco-bewind geen daadwerkelijke oppositie wil. Dat wil zoals bekend het Franco-bewind inderdaad niet, maar kan niet de verklaring vormen voor de mislukking van Fraga's politieke reis, omdat zijn "Associatie van het Centrum" geen daadwerkelijke oppositie is. Dat moet tenslotte ook de Volkskrant-correspondent toegeven, als hij verderop, tegenover het luchtkasteel van Fraga c.s. de nu verboden "echte oppositiepartijen" stelt, waarvan hij zegt, dat zij na Franco's heengaan wel degelijk uit de schaduw zullen komen. Hij noemt het, niet zonder reden en realistisch genoeg een open vraag of de politici die op dat moment deel uitmaken van het regime, dan nog een kans krijgen. Ook elders in zijn stuk betwijfelt hij of een "oppositie" als die van Fraga binnen Franco's regime nog aan bod zou kunnen komen na diens heengaan.

De gerechtvaardigde twijfel van de Volkskrant-correspondent gaan ons op geen stukken na ver genoeg. Hij betwijfelt namelijk of de schijn-oppositie die Franco niet eens wil, nog een kans zal krijgen. Wij hebben onze twijfels er over of zélf s ook de "echte oppositie" nog wel aan bod zal komen. Want de "echte" oppositie-partijen, niet de partijen van de schijn-democratie binnen Franco's bewind, maar van de werkelijk burgerlijke partijen, hebben in Spanje eveneens in het verleden hun kans gehad.

Nu moet hieraan onmiddellijk worden toegevoegd, dat het Spanje van de jaren '70 niet meer het Spanje van de jaren '30 is. Destijds schoten de burgerlijke partijen schromelijk tekort, omdat de burgerij, die hun achterban vormde, te nauw met het half-feodale en monarchistische systeem der Bourbons verbonden bleek om haar eigen burgerlijke revolutie door te voeren. Anders dan in de grote revolutie van Frankrijk, maar op soortgelijke wijze als in Rusland, werden in Spanje de arbeiders en de boeren geroepen om de burgerlijke revolutie te voltobien. Hun pogingen daartoe zijn destijds op de door Franco geleide contra-revolutie gestrand.

De situatie is thans geenszins gelijk aan toen. De contra-revolutie moge anti-burgerlijk geweest zijn, zij heeft de kapitalistische ontwikkeling bepaald niet kunnen afremmen. Half-feodaal naar de politieke vorm, is de economische onderbouw van het Franco-bewind héél wat kapitalistischer dan de kapitalistische republiek van 1931. Uit die paradox komt juist de onvrede voort, waarvan mensen als Fraga kennelijk vervuld zijn. Wie dat begrijpt, begrijpt eveneens, dat ná Franco (wat men daarmee dan ook bedoelen mag, want het gaat nu evenmin om Franco als het in 1931 om koning Alfonso XIII ging) niet de klok naar het jaar 1939 kan worden teruggedraaid.

Zou de macht in Spanje worden overgenomen door mannen, die "zich helemaal niet schamen in dienst van Franco te hebben gestaan", dan zou men een herhaling beleven van het treurige schouwspel der republiek van '31, die

geregeerd werd door mannen, die zich niet schaamden in dienst van de monarchie en van haar dictator Primo de Rivera te hebben gestaan. Dat een heropvoering van dat drama in moderne kostuums een onvoorstelbare flop zou worden, behoeft nauwelijks betoog. Zij is ook volstrekt onmogelijk.

De werkelijke Spaanse perspectieven zijn moeilijk aan te geven. De kapitalistische ontwikkeling onder het Franco-regiem heeft zich voor een belangrijk deel voltrokken met buitenlands (in de eerste plaats Amerikaans) kapitaal. Of er dientengevolge nu - in tegenstelling tot de jaren '30 - wél sprake is van een voldoende krachtige bourgeoisie, zal nog moeten blijken. En indien zijer zou wezen, vormen dan de nu nog "in de schaduw vertoevende" oppositiepartijen werkelijk haar politieke vertegenwoordiging? Er zijn aanwijzingen van niet. Men krijgt af en toe de indruk, dat de in de emigratie getrokken oppositiepartijen geestelijk geen vooruitgang hebben geboekt sinds de dag, waarop eind april 1939 de troepen van Franco Barcelona binnenrukten en dat zij geloven, dat bij een val van Franco de geschiedenis kan worden voortgezet vanaf het punt, waar zij "slechts tijdelijk" zou zijn "onderbroken"

Dit laatste geldt niet slechts voor de partijen die iedereen als burgerlijk pleegt te karakteriseren, het geldt evenzeer voor de door ons eveneens burgerlijk genoemde organisaties als bijvoorbeeld de CNT-FAI, die zich in de jaren '30 weliswaar op de arbeiders en de boeren baseerde, maar die niet meer was dan de organisatorische uitdrukking van de toenmalige zwakte der arbeidersklasse in de pas zojuist op gang gekomen burgerlijke revolutie. Dóórdat Spanje in de jaren '30 een proletariaat had, dat weliswaar strijdvaardig was, maar nog geenszins in de mogelijkheid verkeerde voor eigen klassedoeleinden op te treden (die zich nog maar nauwelijks aandienden), dáárdoor was de CNT zijn aangewezen organisatie. Dat is nu niet meer het geval. Daarom zijn wij ervan overtuigd, dat men in Spanje in de toekomst héél andere vormen van klassenstrijd zal zien dan in het verleden.

Wanneer, wat nog moet blijken, de Spaanse bourgeoisie nu veel krachtiger zou zijn dan destijds, dan betekent dat, dat de arbeiders en boeren niet meer geroepen zullen worden de burgerlijke revolutie ten einde te voeren. De taak, die de CNT in de jaren '30 kreeg toegespeeld, behoeft dan niet meer te worden vervuld. En voor zover de CNT zich in de emigratie juist op die taak heeft voorbereid - en dat is de indruk die men krijgt bij het regelmatig lezen van haar in Toulouse uitgegeven krant "Espoir" - zal de werkelijke ontwikkeling over haar hoofd heenrazen. Spanje zal een modern-kapitalistisch land worden met een bourgeoisie naar westers model en met een modern proletariaat, dat in zijn onvermijdelijke klassenstrijd niet naar het beproefde, uit voorbije verhoudingen ontstane strijdmodel van de CNT grijpt, maar naar moderne vormen van klasse-actie. Er zijn - in diverse stakingen in industriële gebieden als Catalonië, Asturië en Baskenland - aanwijzingen daarvoor te over. In een modern-kapitalistische staat verliezen de zogenaamde "arbeidersorganisaties" uit de vroeg-burgerlijke of vóór-burgerlijke verhoudingen hun invloed en betekenis.

Gesteld echter, dat Spanje nog altijd geen krachtige bourgeoisie zou blijken te hebben, in staat om haar eigen omwenteling tot stand te brengen en het politieke systeem te scheppen, dat bij háár produktieverhoudingen hoort. Inderdaad, dan worden opnieuw de Spaanse arbeidende klassen, net als in de jaren '30, voor de noodzaak geplaatst die taak over te nemen. Omdat echter die arbeidende klassen niet meer zijn wat ze destijds waren, betekent dat, dat zij die taak ook niet meer kunnen vervullen op de manier

waarop zij het destijds hebben gedaan. Wat er dan wél gebeuren zal valt niet te voorspellen.

Samenvattend kan worden gesteld, dat één ding met zekerheid kan worden aangenomen: de toekomst van Spanje ziet er anders uit, dan al diegenen geloven, die van mening zijn, dat er in die toekomst voor hen een rol is weggelegd. Waarmee zij op z'n hoogst rekening houden is, dat er uit de schaduwwrijke kleedkamers wel eens reservespelers in het veld zouden kunnen verschijnen. Zij zullen daar wel gelijk in krijgen. Wat men naar onze mening dan zal zien, is dat deze reservespelers verschoten shirts dragen, met kleuren die in de reeds begonnen wedstrijd niet gebruikt kunnen worden. Dat echter zal het minst verrassende wezen. Waarmee niemand rekening schijnt te houden is dit, dat de toeschouwers op de publieke tribune, wanneer het moment komt dat zij het veld gaan opstormen, zich niet meer gedragen zoals de toeschouwers uit het verleden. Geestelijk en materieel bestaat de arbeidersklasse van Spanje uit mensen, die niet meer bereid zijn zich achter "captains" te scharen, of die nu de bolsjewistische kleuren dragen, de fletse der sociaal-democratie of het rood-zwart van de CNT.

Men maakt zich druk over de "associatiewedstrijd", waarvoor eigenlijk het eindsignaal al geklonken heeft. Men bereidt zich nog altijd voor op een spelletje "politiek voetbal" in Madrid, ofschoon er een sociale rugby-wedstrijd op het programma staat. Of wél de arbeiders komen oog in oog te staan met een moderne en krachtige bourgeoisie, of wél de arbeiders treden in het krijt voor een staatskapitalistische variant der moderne produktiewijze. Noch in het ene, noch in het andere geval zullen hetzij Fraga, hetzij stoffige democraten, hetzij de CNT van Federica Montseny er aan te pas komen.

=====

DE NIEUWE MACHINES ZIJN BETAALD

Toen wij midden december van het vorige jaar plotseling voor het feit kwamen te staan, dat we een nieuwe stencilmachine moesten kopen, hebben we wel even in de zorgen gezeten. Die machine moest ongeveer f 3300.-- kosten en zoveel hadden we niet in kas. We kwamen ongeveer een duizend gulden tekort.

En toch moesten we wel, wilden we ons werk kunnen voortzetten. In het volste vertrouwen, dat onze lezers ons niet in de steek zouden laten, hebben we de machine maar gekocht. Toen de machine werd afgeleverd en we gingen proefdraaien, bleek, dat de blottermachine van het oude apparaat niet op het nieuwe paste. Een blottermachine is een apparaat, dat aan de stencilmachine wordt gekoppeld en dan elke keer als er een bedrukt vel papier uit de stencilmachine komt een kartonnetje daarop laat vallen. Dit voorkomt, dat het vers gedrukte papier gaat smetten. We waren dus genoodzaakt ook een nieuwe blottermachine te kopen. Ook die koste nog eventjes f 350.--.

Nee, we hebben echt niet het gevoel gehad, dat we ons in een - in de letterlijke betekenis van het woord - "onbetaalbaar" avontuur gingen storten. Onze lezers zouden ons helpen. Daarvan waren we overtuigd.

Welnu, zij hebben ons geholpen. Beide machines zijn betaald. We zijn nu wel helemaal blut, maar schulden hebben we gelukkig niet.

Het behoeft geen betoog, dat we allen die ons hebben geholpen het ontbrekende geld bij elkaar te krijgen, bijzonder dankbaar zijn.

Er zijn behoorlijke bedragen binnengekomen, hetgeen zal blijken uit de verantwoording die straks zal volgen. Daarbij moeten we de opmerking maken, dat we bij sommige bedragen een scheiding hebben gemaakt. Er waren kameraden, die ons een behoorlijk bedragje overmaakten, maar dan niet vermeldden wat als normale bijdrage en wat als steun voor de machine was bedoeld. In die gevallen hebben we gewoon een deel beschouwd als bijdrage voor de machine en het andere deel zal na dit eerste kwartaal verantwoord worden als bijdrage voor het blad.

Ook willen we niet nalaten te vermelden, dat enige Belgische vrienden, die niet in staat waren ons met geld te helpen, ons in natura hebben gesteund. In een afgeladen auto kwamen ze naar ons toe. Bij het uitladen bleken er 27 pakken á 500 vel papier te zijn, 6 tubes inkt en ongeveer honderd stencils. Dat alles met een waarde van ongeveer f 400.--. Het was gewoon hartverwarmend.

En nu de verantwoording:

B.v.B. te M. f 15.--; A.v.d.H. te W. f 25.--; C.H. te A. f 100.--; K.H. te G. f 10.--; N.N. te H. f 12,50; N.N. te A. f 20.--; F.L. te L. f 25.--; H.M. te F. f 50.--; J.M. te A. f 100.--; R.v.d.M. te A. f 300.--; J.v.M. te H. f 100.--; K.N. te B. f 20.--; J.B.v.O. te B. f 60.--; J.R. te G. f 10.-- M.J.W. te A. f 50.--; M.A.V. te A. f 10.--; A.v.H. te K.a.d.IJ. f 30.--.
Totaal f 937,50.

Nogmaals: alle gulle gevers hartelijk dank.

=====

H E T T I J D S C H R I F T " P R A X I S " O V E R L E D E N

In Joegoslavië is, na een moeizaam bestaan van een kleine tien jaar, een theoretisch tijdschrift tegronde gegaan, dat buiten de grenzen van dat land grotere bekendheid genoot dan daarbinnen. De oplage was klein, de inhoud moeilijk. Professoren in de filosofie en de economie van de universiteit van Belgrado vormden de redactie. "Praxis", oftewel "Praktijk" was de naam van het blad, dat zich over het algemeen met theoretische vraagstukken bezig hield en het ongetwijfeld aan dat feit heeft te danken, dat het zijn verschijning nog zo lang heeft kunnen rekken. Dat het tenslotte op bevel van hogerhand zijn uitgave heeft moeten staken, zal ongetwijfeld voor de redacteuren zélf minder onverwacht gekomen zijn dan voor wie anders ook. Zij moeten zich er van het begin af rekenschap van hebben gegeven, dat voor de machthebbers van onverschillig welk land, niets zó onaangenaam en irriterend is, dan zich geconfronteerd te zien met voortdurende kritische aanvallen op uitgerekend dát, waarmee die machthebbers hun regiem rechtvaardigen.

"Praxis" is niet overleden doordat het voortdurend de vinger legde op

nu eens deze, dan weer gene misstand of rotte plek in de Joegoslavische samenleving. Wat "Praxis" de kop en de professoren die de redactie vormden hun leerstoel aan de universiteit heeft gekost is de omstandigheid, dat zij bovenal de vinger legden op één enkele fundamentele wanverhouding: te weten de onoverbrugbare tegenstelling tussen de maatschappelijke werkelijkheid in Joegoslavië en de wijze waarop officieel die sociale realiteit werd beschreven en gekarakteriseerd. Wat "Praxis" deed, was het marxistische jargon waarvan zich in 't land de politieke en wetenschappelijke vertegenwoordigers van staat en partij bedienen, ontmaskeren als een *i d e o l o g i e* of, om het populair te zeggen, als een sprookje, zoniet als humbug.

"Praxis", we zeiden het reeds, was, geheel anders dan de naam zou doen vermoeden, een *t h e o r e t i s c h* tijdschrift. Het ageerde geenszins op directe wijze, ja het ageerde zelfs in het geheel niet. Het slingerde de Tito-kliek niet in het gezicht, niet openlijk althans - hetzij dan bij hoge uitzondering - dat deze de Joegoslavische arbeiders uitbuitte en onderdrukte en derhalve een "nieuwe heersende klasse" was, gelijk eens Milovan Djilas had gedaan. "Praxis" bewoog zich in de hoge regionen, waar sinds onheuglijke tijden de filosofen hebben getroond. Het verkondigde Tito c.s. niet meer doch ook niet minder dandit ene: jullie "marxisme" heeft met het marxisme niets van doen. Dat kón onmogelijk aanslaan in een land, waar de massa der bevolking na bijna dertig jaren van zogenaamd marxistische praktijk natuurlijk voor kwesties die de marxistische theorie betreffen geen enkele interesse aan de dag legt. Dat wat de Joegoslavische arbeiders een generatie lang als "marxisme" is "verkocht" heeft er vanzelfsprekend toe geleid, dat zij van "marxisme" de buik vol hebben. Maar diegenen in Joegoslavië, die van dát soort "marxisme" altijd de mond vol hebben, kregen van het puur theoretische "Praxis" op de duur een niet meer te verdragen buikpijn.

Een van de leden van de "Praxis"-redactie was professor Svetozar Stojanović uit Belgrado. Hij publiceerde zes jaar geleden in Joegoslavië een boek, dat in 1970 ook in Duitse vertaling het licht zag en dat "Kritiek en toekomst van het socialisme" heet 1). Al op een van de eerste bladzijden van dat geschrift verklaarde hij, dat een groot deel van de zogenaamde communistische beweging het had klæargespeeld het marxisme van een *k r i t i s c h e* theorie te veranderen in een theorie, die de heersende toestanden in de zogenaamde communistische landen en de daar heersende machtsverhoudingen verdedigde. Hoe meer in die zogenaamd communistische landen, aldus professor Stojanović, Marx op een voetstuk werd geplaatst, des te moeilijker kregen het de werkelijke marxisten. Stojanović betoogde ook, dat in de zogenaamde communistische wereld, de werkelijkheid versluierd wordt. Wat "Praxis" wilde is: deze sluier wegrukken. Dat was voor Tito c.s. op de duur een onaanvaardbaar streven, ook al ging het dan slechts om een wegrukken op het geduldige papier, waarop het tijdschrift werd gedrukt; niet om het wegrukken van de sluier door het optreden van de massa's, zoals dat bijvoorbeeld in 1953 in Oost-Duitsland, in 1956 in Hongarije is geschied. Blijkbaar geloven Tito en de zijnen, dat met het monddood maken van een theoretische kritiek ook het gevaar van een praktische kritiek door de massa's is verdwenen. Maar dat gevaar kán niet uit de weg worden geruimd.

1) Svetozar Stojanović, "Kritik und Zukunft des Sozialismus", Carl Hanser Verlag, München 1970, 220 blz.

=====